

Асранкулова Б.А.

ПЕДАГОГДОРДУ ТАНДООГО ЖАНА ДАЯРДООГО КОМПЛЕКСТУУ МАМИЛЕ

Асранкулова Б.А.

КОМПЛЕКСНЫЙ ПОДХОД К ВЫБОРУ И ПОДГОТОВКЕ ПЕДАГОГОВ

Asrankulova B.A.

AN INTEGRATED APPROACH TO THE SELECTION AND TRAINING OF TEACHERS

УДК:378.147:376.68

Бул макалада учурдун мугалимдерине артылган жоопкерчиликтин маанилүүлүгү белгиленип, мугалимдикке тандоодогу жана даярдоодогу проблемалар каралган. Башка өлкөлөрдүн мисалында (Турция, Англия, Япония) мугалимдерге коюлган кесиптик квалификациялык талаптарды жогорулатуунун жолдору, социалдык колдоого алуу жана статусун көтөрүүгө тиешелүү маселелер талданып, айрым сунуштар берилген.

Негизги сөздөр: мугалимдерди даярдоо, кесиптик квалификациялык талаптар, мугалимдин статусу, педагогикалык технологиялар, кесиптик компетенттүүлүк, кадрдык ресурс, башкарууну уюштуруу, ж.б.

В этой статье отмечена значимость возложенной ответственности современному учителю, рассмотрены проблемы отбора и подготовки педкадров. На примере других государств (Турции, Англии, Японии) анализированы вопросы касающейся поднятия профессиональных квалификационных требований учителя, социальной защиты и статуса учителя в обществе, даны некоторые рекомендации.

Ключевые слова: подготовка учителей, профессиональные квалификационные требования, статус учителя, педагогические технологии, профессиональная компетентность, кадровый ресурс, организация управления.

In this article it was noted the significance of the responsibility entrusted to the modern teacher, considered the problems of selection and personnel trainings of teaching staff. Under the example of other countries and lived issues of social protection and has given some recommendations.

Key words: teacher trainings, professional qualification requirements, teacher's status, pedagogical technologies, professional competence, personnel resource, management organization.

Дүйнө жүзүндө идеалдуу мектеп да, окутуу-тарбиялоонун идеалдуу үлгүсү да жок экендигин көрүнүктүү окумуштуулар белгилеп келишет. Бирок, өнүгүүнү каалаган ар бир өлкө башкалардын тажрыйбасынан үйрөнүү аркылуу өздөрүндөгү билим берүүнү жакшыртууга аракет кылууда. Жакшы мектеп - бул жакшы мугалимдери бар мектеп.

“Мугалим- негизинде, жаратуучу. Байыртадан белгилүү, ар бир улуттун келечектеги ийгилиги балдарын сапаттуу окутуудан жана окутуунун предметинен түздөн-түз көз каранды. Бардык оор жоопкерчилик мугалимге жүктөлөт”, - деп айтуу менен бирге ЮНЕСКОнун генералдык директору Федерико Майор мугалимдер бир өлкөнүн өнүгүүсүнө салым кошуучу гана эмес дүйнөнү, адамзат цивилизациясын, руханий маданиятты сактап калуучулар экенин да баса белгилеген. [Акматалиев

А.Чингиз Айтматов: жизнь и творчество. Бишкек. 1991.54-6] 2

Жалаң эле мектептеги окутуунун шарттарын модернизациялоо жана окутууну коммерциялык негизде жүргүзүү аркылуу, жакшы мугалимдерсиз, сапаттуу билим, тарбияны көздөө жакшы натыйжаларды бербей тургандыгын дүйнөнүн күчтүү өлкөлөрүндөгү эксперименттер эчак далилдеген. Ошондуктан Англия, Япония, Турция, Кытай ж.б башка өлкөлөрдө билим-тарбия берүүнү жакшыртуу үчүн, биринчи кезекте педагог - адистерди сапаттуу даярдоого, аларды социалдык колдоого алууга, статусун көтөрүүгө, мугалимдерге коюлган кесиптик квалификациялык талаптарды күчөтүүгө өзгөчө маани берилет. Мисалы, дүйнөдөгү билим берүү системасы мыкты деп эсептелген өлкөлөрдүн бири Японияда “башталгыч мектептин мугалими менен университеттин ректору коомдо бирдей категориядагы жогорку статуска жана сый-урматка ээ экендигин, педагогикалык кадрларды сапаттуу даярдоонун өзгөчөлөнгөн системасы түзүлгөнүн жана педкадрлардын жогорку квалификациялуулугун тастыктоочу сертификаттардын берилиши атайын мыйзамдардын негизинде мамлекеттин катуу көзөмөлү менен ишке ашырыларын” А.Жумагулова өзүнүн изилдөөлөрүндө белгилеген. [Жумагулова А. Япониянын жалпы билим берүүчү мектептеринин өнүгүшү. Кандидаттык диссертация. Бишкек.2007.]4

Турциядагы мектеп мугалимдеринин коомдогу статусунун жогорулугу, мамлекет тарабынан социалдык айрыкча колдоого алынгандыгы, атап айтканда: мамлекеттик медициналык камсыздандыруу, атайын конок үйлөрүнүн, эс алуучу жайлардын түзүлүшү, айлык маяналардын жакшы төлөнүшү коом мүчөлөрүнүн мугалимдерге өзгөчө сый-урмат менен мамиле кылуусу жаштардын педагогдук кесипти тандоосуна күчтүү мотивациялык негизди түзүп тургандыгы жалпыга маалым.

Англиянын мугалимдерди кесиптик даярдоо стандарттарын карап көрсөк, жогорку окуу жайынын педагогикалык факультетин бүтүргөндөрдүн баарын эле бизге окшоп педагог-адис дей бербейт экен. Мыкты мугалим болуш үчүн мугалим беш баскычты басып өтүшү зарыл. “Атайын педагогикалык диплом алгандан кийин квалификациялуу мугалим деген сертификат алса, ал араң биринчи баскычтагы мугалим болот. Аны алыш үчүн жогорку окуу жайында окуган мезгилдин жарым убактысынчалык мезгил мектепте практика өткөрүшү керек жана сабаттуулук, эсептөө, маалыматтык технологиялар

боюнча татаал экзамендерди бериши шарт. Экинчи баскыч **негизги денгээл деп аталып**, мугалим-мектепте бир жыл толук иштегенден кийин квалификациялык негизги талаптарга толук жооп берет деп эсептелсе гана ыйгарылат. Кийинки **үч денгээл: мугалим-адис, мугалим- билгич, мугалим-эксперт** - өнүккөн денгээлдер болуп эсептелет. Мугалим-билгич жана мугалим –эксперт денгээлине ээ болуш үчүн атайын арыздын негизинде мамлекеттик сырткы экспертизадан аттестацияланыш керек. Акыркы үч денгээлдеги мугалимдерге айлык маяна жогорку шкала менен төлөнөт.” [Особенности профессиональных стандартов подготовки учителей в Англии. <http://netreform.org/news/>]

Мугалимдин ишинин натыйжалуулугу класстын орточо билим сапатынын көрсөткүчү менен өлчөнбөйт, ар бир окуучунун жетишкендиги менен аныкталат. Окуучунун билимин жана компетенттүүлүктөрүн аныктоонун, баалоонун түрдүү критерийлери, инструментарийлери иштелип чыгып, аны менен алек болгон атайын лабораториялар иштейт. Кыргызстандын мектептеринде болсо, мугалим өзүнүн ишинин натыйжалуулугун мектеп администрациясына далилдеш үчүн ашык “5” жана “4” деген бааларды коюп, проценттин артынан кубалашы керек. Наамдарды алыш үчүн көзгө көрүнүктүү ишчараларды өткөрсө, жетекчилик менен жакшы мамиледе болсо жетиштүү.

Квалификациялык талаптарды салыштырып көрсөк, биздин жогорку категориядагы мугалимдерге коюлган талаптар Англияда биринчи, экинчи баскычтагы мугалимге коюлат.

Көпчүлүк учурда “өнүккөн өлкөлөрдө мектептер модернизацияланган, окутуунун шарттары башка, биздин мугалимдерге андай талаптарды коюу мүмкүн эмес “ деген пикирлер айтылат. Бирок, биздин массалык мектептерге акылдуу доскалар, проекторлор коюла баштаганда аны иштетүүнү билбей, информатика мугалиминен башкалар колдоно албай, андай тех каражаттар катылган кабинет директордун мактанычына гана айланып, дайыма бек турган учурлар турмушта көп эле кездешпедиби.

Туура, модернизацияланган мектепте иштөө үчүн маалыматтык технологияны, окутуунун алдынкы технологияларын эффективдүү колдонуп, чыгармачылык жигердүүлүк менен ишмердүүлүк жүргүзө алуучу креативдүү, теориялык билимдери терең, педагогикалык ишке жөндөмү бар адистер тандалышы керек. Бирок бул массалык жөнөкөй мектептин мугалимдери эски бойдон калса боло берет дегенди түшүндүрбөйт. Тескерисинче, мугалимдердин изденүүсү, өнүгүүсү мектептин модернизацияланышын талап кылып, тездетиши керек.

Маселенин үчүнчү тарабы да бар. Мыкты материалдык базасы бар мектепке кесиптик даярдыгы жакшы мугалимдерди топтоп койсо эле иш жүрүп кетет деген ой туура эмес. Мектептеги окутуу-тарбиялоо иши илимий негиздүү башкарылбаса, педкарларды мектеп ичинде жайгаштыруу туура уюштурулбаса, мотивациялоо, стимулдаштыруу, моралдык жана материалдык колдоо, ага кам көрүү

иштери жакшы жолго коюлбаса, мектептерде да, коомдо да өзгөрүү, өнүгүү боло койбос.

Кыргызстандагы мугалимдердин мугалими аталаган окумуштуу И.Бекбоевдин: “Мектеп мугалимден башталат жана ошондуктан ал өз ишинин устаты болууга милдеттүү. Мыкты мугалимдердин ийгиликтерин дайыма колдоого алып, алардын мисалында башкаларды окутуп, тарбиялоо зарыл”, - деген таамай сөздөрү мектеп жетекчилери үчүн, билим берүү башкармалыктарындагы жетекчилер үчүн түздөн-түз көрсөтмө. [Бекбоев.И.Инсанга багыттап окутуу технологиясынын теориялык жана практикалык маселелери. Бишкек. 2003.298-б.]3

Жакшы педагогду көпчүлүк учурда жакшы педколлектив өстүрүп чыгарат, ал эми жакшы педколлективди акылы жетик, иштин көзүн билген жетекчилер калыптандырат, түзөт. Жаш адистин педагог болуп калыптанышында ал биринчи туш болгон педколлективдеги кызматтык мамилелердин стили, коюлган талаптар, артылган ишенимдер, көрүлгөн камкордуктар чоң роль ойнойт. Ошондуктан кадрдык ресурсту туура пайдалануу, жайгаштыруу боюнча мектеп директорлоруна, окуу бөлүм башчыларына атайын окуулардын, семинарлардын уюштурулушу зарыл.

Мектептеп жетекчилигине гана эмес кадрларды жайгаштырууга мамлекеттик денгээлде да айрыкча маани берилиши керек. Педагогикалык жакшы адистерди даярдоо, өлкө боюнча педагогикалык кадр ресурсун туура жайгаштыруу, колдонуу, өнүктүрүү багытында мамлекеттин так саясаты, программасы болушу зарыл. И.Арабаев атындагы КМУнун ректору, тарых илимдеринин доктору, профессор Т.Абдырахманов “Мугалим даярдоодогу өксүктөрдүн чыныгы себептери” деген макаласында: “Мугалимдерди даярдоогу негизги проблема мамлекеттик менеджменттин солгундугунда. Болбосо, Кыргызстандын мектептери үчүн педагог адистерди даярдоо ишинде мамлекеттин жакшы эле потенциалы бар”, - деп белгилейт. [Абдрахманов Т.Кут билим.24-август. 2015.6-б.]1

“Кут билим” гезитине жарыяланган мугалимдердин жетишсиздигине байланыштуу парадоскалдуу көрүнүштү чагылдырган статистикалык маалыматтарга караганда 2010-жылы 4030 мугалим жумуш таба албай журот, ошол эле учурда мектептерге 3000ден ашык мугалим жетпей жаткан. 2015-жылы Кыргызстандын мектептерине жетишпеген мугалимдердин саны -1409 мугалимди түзгөн дагы, 4-5 миң бүтүрүүчү педагогдук диплом алып чыгышкан. Бул маалыматтар так болсо, колдо бар байлыкты колдоно албай жаткандыгыбыз абдан өкүнүчтүү.

Азыркы учурдагы мектеп мугалиминин кесиптик компетенттүүлүгү, мугалимге коюлуучу талаптар тууралуу окумуштуулар тарабынан (мисалы: И.Бекбоев, С.Байгазиев, Э.Мамбеткунов, А.Муратов, С.Рысбаев, ж.блардын эмгектеринде) көп эле айтылып жана жазылып жатканы менен, конкреттүү мугалимге тикелей талап коюудан мектеп жетекчилери айбыгат. Себеби, коомдо мугалимдин статусунун төмөндүгүнөн мектептерге мугалим

жетишпей жаткан учурда, эптеп окуу процессин үзбөй жүргүзүү үчүн мугалимдерди кармап турууга мектеп жетекчилери мажбур.

Жаш мугалимдердин кесиптик даярдыгынын жетишсиздиги жөнүндө түрдүү пикирлер айтылып жатканы менен предмет боюнча теориялык билимдери төмөн мугалимдер чыгып жатат деп айтууга болбойт. Балким көпчүлүк проблемалар предметти окутуунун методикасынан чыгышы мүмкүн, бирок бул ЖОЖдор тарабынан ондоого мүмкүн болгон маселе.

Дагы бир негизги маселе, Жалпы республикалык тестирилөөдөгү жогорку балл алган бүтүрүүчүлөргө гана педагогикалык факультеттерге окууга уруксаат берилиши керек. Себеби мугалимдиктин негизин зээндүүлүк, билимдүүлүк, ойлоно алуучулук түзөт.

Жыйынтыктап айтканда, мектептерди жакшы мугалимдер менен камсыздоого комплекстүү мамиле кылуу керек. Алар: мугалимдик кесипке тандоодо бүтүрүүчүнүн билим, билгичтигине кароо (ЖРТдагы 110 баллды өткөндөрдү алуу туура эмес, зээндүү балдар 170 тен жогору алышат), айыл мектептерин мугалимдер менен камсыздоо үчүн жергиликтүү башкаруу органдарынын жоопкерчилигин күчөтүү,

ЖОЖдо болочок мугалимдерди предмет жана педагогика боюнча теориялык даярдыктан жакшы өткөрүү, мектепте практика өтүүнү узартуу, мугалимдин статусун жогорулатуу жана стимулдаштыруу, мугалимдердин чыгармачылык эмгектенүүсү үчүн окутуунун заманбап шарттарын түзүү, мугалимдердин кесиптик квалификациясын денгээлдер боюнча аныктоо жана жогорулатуу, мугалимдин ишинин натыйжалуулугун аныктоонун жаңы параметрлерин киргизүү сыяктуу маанилүү маселелер. Мамлекет ыкчам кийлигишпесе, бул көйгөйлөр чечилбейт жана өлкөнүн билим берүү тармагында олуттуу өсүштүн күтүлүшү мүмкүн эмес.

Адабияттар:

1. Абдырахманов.Т. Кут билим.газетасы. 2015.24-август.
2. Акматалиев.А.Чингиз Айтматов: жизнь и творчество. Бишкек.1991.
3. Бекбоев.И. Инсанга багыттап окутуу технологиясынын теориялык жана практикалык маселелери. Бишкек. 2003.
4. Жумагулова А.Япониянын жалпы билим берүүчү мектептеринин өнүгүшү. Кандидаттык диссертация. Бишкек. 2007.
5. <http://netreforme.org/news/>. Особенности профессиональных стандартов подготовки учителей в Англии.

Рецензент: д.п.н., профессор Рысбаев С.К.